

УДК 343.235

DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2024.21.306228>

Л. О. Мостепанюк,

канд. юрид. наук, доц.,

доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх
справ

ВОЄННИЙ СТАН ЯК ОБСТАВИНА, ЩО ОБТЯЖУЄ ПОКАРАННЯ

Стаття присвячена з'ясуванню сутності і виявленню недоліків такої обтяжуючої покарання обставини, як вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій. Розкрито сутність обставин, які обтяжують покарання, що полягає у підвищенні ступеня суспільної небезпечності особи винного або вчиненого нею кримінального правопорушення, що в подальшому є підставою для призначення більш суворого покарання. Охарактеризовані обов'язкові ознаки юридичної природи обтяжуючих обставин. Вказано на різний правовий характер обтяжуючих та кваліфікуючих обставин: наявність обставини, що обтяжують покарання в статті Особливої частини Кримінального кодексу України в якості ознаки кримінального правопорушення, що впливає на його кваліфікацію, не може ще раз враховуватися при призначенні покарання як обставина, що його обтяжує.

Констатовано, що воєнний стан як обставина, яка обтяжує покарання, має місце при використанні найбільш несприятливого для суспільства часу та умов з метою полегшення вчинення злочину. Проаналізовано наукову дискусію з приводу відмежування термінів «воєнний стан», «надзвичайний стан», «бойова обстановка», «особливий період». Аргументовано висновок про ширший зміст терміну «особливий період», ніж «воєнний стан». Зазначено про взаємозв'язок вказаних термінів та відмінність між ними: особливий період охоплює воєнний стан, при цьому воєнний стан є одночасно і особливим періодом.

Акцентовано увагу на виявленій прогаліні: обтяжуюча покарання обставина «вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій» стосується лише злочину. Підтверджено відсутність кримінально-правового регулювання визнання обставиною, що обтяжує покарання, вчинення кримінального проступку в умовах воєнного стану. Набула подальшої підтримки раніше висловлена пропозиція про необхідність внесення змін у п. 11 ч. 2 ст. 67 Кримінального кодексу України щодо заміни слова «злочин» на «кримінальне правопорушення» та розуміння терміну «особливий період» як такого, що охоплює термін «воєнний стан».

Ключові слова: обставини, які обтяжують покарання; кримінальне правопорушення; кваліфікуюча ознака; воєнний стан; особливий період.

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні надзвичайно актуально звучать питання щодо досліджень проблем кримінальної відповідальності за злочини, вчинені в умовах воєнного стану, пов'язаних зі збройною агресією росії. Найбільша загроза за історію незалежності – загроза існуванню України зосереджує увагу на потребі правового визначення обставин, що обтяжують покарання. Однією з таких обставин є вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій. Поняття «воєнний стан» визначено у двох Законах України: «Про правовий режим воєнного стану» та «Про оборону України», однак вони відрізняються між собою. У зв'язку з цим, дослідження проблематики особливостей воєнного стану як обставини, що обтяжує покарання, має підвищену актуальність та потребує належної конкретизації в законодавстві України.

Стан дослідження. Обставини, що обтяжують покарання, а також воєнний або надзвичайний стан як їх види були предметом досліджень таких вчених, як Андрушко А. В., Вартилецька І. А., Вознюк А. А., Демидова Л. М., Дудоров О. О., Іванюк Т. І., Кваша О. О., Кравчук О. О., Мовчан Р. О., Навроцький В. О., Ониськів А. М., Полтавець В. В., Письменський Є. О., Сахарук Т. В., Топольницький В. В., Тична Б. М., Хавронюк М. І., Шармар О. М.

Метою статті є визначення сутності воєнного стану як обставини, яка обтяжує покарання та обґрунтування аргументованих пропозицій щодо вдосконалення вказаних положень Кримінального кодексу України (далі – КК).

Виклад основного матеріалу. В Загальній частині КК поняття обставин, що обтяжують відповідальність, не надається, хоча їх перелік чітко визначений у ст. 67 КК. Аналіз змісту та практики врахування судом обставин, що обтяжують відповідальність, дає підстави вважати, що вони знаходяться поза складом кримінального правопорушення, є ні

обов'язковими, ні кваліфікуючими його ознаками. За своїм змістом вони характеризують або саме кримінальне протиправне діяння, або особу винного, а тому відображають певний ступінь небезпечності вчиненого кримінального правопорушення чи особи винного в порівнянні з їх небезпечністю, визначеною законодавцем.

Обставинами, які обтяжують покарання, слід визнавати передбачені в КК чинники об'єктивного чи суб'єктивного характеру, які не є ознаками складу кримінального правопорушення і не впливають на його кваліфікацію, однак підвищують ступінь суспільної небезпечності особи винного або вчиненого ним кримінального правопорушення, у зв'язку з чим є підставою для призначення більш суворого покарання¹.

Сутність та ознаки будь-якого елементу складу кримінального правопорушення, як і конкретний прояв та реальний зміст обтяжуючих обставин чи інших ознак вчиненого, підлягає врахуванню при визначенні судом виду покарання. Обтяжуючі обставини можуть у виключних випадках впливати на призначення виду покарання і за межами санкції статті².

Зважаючи на юридичну природу обтяжуючих обставин, слід вважати обґрунтованим визнання їх обов'язковими ознаками суворо визначену спрямованість та обов'язковість їх впливу на міру покарання, що проявляється в наступному:

- 1) законодавець чітко визначає сутність обставин як таких, що підвищують суспільну небезпечність діяння чи особи;
- 2) законодавча оцінка їх сутності не може бути змінена судом при призначенні покарання конкретній особі: суд не може визнати передбачену законом обтяжуючу обставину як пом'якшуючу і навпаки;
- 3) обтяжуючі обставини враховуються судом при призначенні покарання особі за вчинення нею кримінального правопорушення;

¹ Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання та їх кримінально-правове значення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Луганськ, 2005. С. 135.

² Сахарук Т. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2006. С. 162.

4) врахування обставин є обов'язком, а не правом суду;

5) із врахуванням принципів гуманізму та законності перелік обтяжуючих обставин визначається положеннями КК як вичерпний: суд не може визнати обтяжуючою таку ознаку, яка в ч. 1 ст. 67 КК не названа. При цьому, обставини, які характеризують вчинене кримінальне правопорушення або особу винного, можуть враховуватися у межах критеріїв індивідуалізації покарання – тяжкості кримінального правопорушення та особи винного;

6) якщо будь-яка з обставин, передбачених у ст. 67 КК, одночасно передбачена в статті Особливої частини КК як ознака кримінального правопорушення, що впливає на його кваліфікацію (як правило – кваліфікуюча), суд не може враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує. В цьому положенні знаходить прояв важливого принципу – за одне й те ж саме діяння особа не може відповідати двічі;

7) кожна з обставин, що обтяжують покарання, є відмінною від інших, що увійшли у визначений в ст. 67 КК перелік³.

Разом з тим, у ч. 2 ст. 67 КК відображено принцип індивідуалізації покарання: суд має право, залежно від характеру вчиненого кримінального правопорушення, не визнати будь-яку із зазначених у ч. 1 ст. 67 КК обставин, за винятком обставин, зазначених у пунктах 2, 6, 6-1, 7, 9, 10, 12 такою, що обтяжує покарання, обґрунтувавши мотиви свого рішення у вирок⁴. Суть зазначеного принципу в описаній ситуації проявляється в тому, що індивідуальність обставин вчинення кримінального правопорушення й особи, що його вчинила у деяких випадках виходить за межі типової характеристики суспільної небезпечності кримінального правопорушення

³ Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання та їх кримінально-правове значення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Луганськ, 2005. С. 126–127.

⁴ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

або особи, що його вчинила, а тому неврахування цього було б порушенням принципів індивідуалізації покарання⁵.

Крім того, в ч. 4 ст. 67 КК закріплені положення, які чітко визначають нетотожність юридичної природи обтяжуючих обставин з кваліфікуючими обставинами: якщо будь-яка з обставин, що обтяжує покарання, передбачена в статті Особливої частини КК як ознака кримінального правопорушення, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує⁶.

Значення обставин, які обтяжують покарання, зводиться до того, що вони є однією із загальних засад призначення покарання, а тому безпосередньо впливають на призначення конкретного виду покарання конкретній особі, винній у вчиненні кримінального правопорушення. Суд, за наявності обтяжуючих обставин, може призначити покарання або ближче до максимальної межі санкції, або таке, що дорівнює їй; при наявності альтернативної санкції обрати більш суворий вид покарання в межах встановленої кримінально-правової санкції; призначити додаткове покарання, передбачене кримінально-правовою санкцією як факультативне; уникнути застосування звільнення від відбування покарання в порядку ст. 75 КК; застосувати принцип часткового складання покарання замість їх поглинання при призначенні покарання за сукупністю кримінальних правопорушень.

Так, серед обставин, що обтяжують покарання, в п. 11 ч. 1 ст. 67 КК визначено як таку «вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій». Це означає, що винна особа з метою полегшення вчинення злочину використовує найбільш несприятливий для суспільства час, тяжкі обставини та умови, в яких

⁵ Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання та їх кримінально-правове значення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Луганськ, 2005. С. 126.

⁶ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

опинилося суспільство⁷. Вказаний факт дозволяє констатувати підвищений ступінь суспільної небезпеки злочинів, які вчиняються в умовах воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій, що паралельно свідчить про більшу суспільну небезпеку такої особи. У зв'язку з цим суд має право призначити більш суворе основне (з максимальною межею відповідної санкції) або додаткове покарання; обрати більш суворий вид основного покарання серед альтернативних покарань, передбачених санкцією статті чи призначити додаткові покарання, які закріплені в санкції як факультативні.

Відповідно до положень Закону України «Про оборону України», воєнний час настає з моменту оголошення стану війни чи фактичного початку воєнних дій і закінчується у день і час припинення стану війни⁸. Згідно зі ст. 1 вказаного закону, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення національної безпеки, та тимчасове обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень⁹.

Натомість, визначення воєнного стану, що передбачене в положеннях Закону України «Про правовий режим воєнного стану» є ширшим. Відмінності полягають у сфері надання відповідних повноважень – суб'єктом таких повноважень, окрім відповідних органів державної влади, військового командування та органів місцевого самоврядування, є військові адміністрації. Крім того, норми закону розширюють мету надання спеціальних

⁷ Вартилецька І. А., Шармар О. М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. № 1 (15). С. 194–195.

⁸ Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

⁹ Там само.

повноважень вказаним суб'єктам – крім відвернення загрози, забезпечення національної безпеки, тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб, такою визнається відсіч збройної агресії та усунення загрози небезпеки державній незалежності України та її територіальній цілісності¹⁰. Таким чином, дефініція терміну «воєнний стан» на законодавчому рівні визначена¹¹.

Вперше в незалежній Україні воєнний стан вводився Указом Президента України № 390/2018 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 26.11.2018 р. «Щодо надзвичайних заходів із забезпечення державного суверенітету і незалежності України та введення воєнного стану в Україні»¹² терміном на 30 діб та, починаючи з 24.02.2022 р. і до сьогодні – рядом Указів Президента України «Про введення воєнного стану в Україні».

У доктрині кримінального права відсутня чітко визначена позиція розуміння терміну «воєнний стан». Так, у ряді досліджень науковці воєнний стан прирівнюють до «бойової обстановки»¹³ чи до «особливого періоду», зазначаючи при цьому, що воєнний стан є видом особливого періоду, між якими існують відносини підпорядкування, тобто відносини між родовим поняттям («особливий період») та поняттям, що виражає один з підвидів цього роду («воєнний стан»)¹⁴. Існує думка, що до особливого періоду входить воєнний час, який настає з моменту фактичного початку воєнних дій, що можуть здійснюватися в бойовій обстановці під час безпосереднього

¹⁰ Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#top>.

¹¹ Матюшенко О. І., Зайцева А. Р. Бойова обстановка як кваліфікуюча ознака самовільного залишення військової частини або місця служби. *Актуальні проблеми теорії та практики службово-бойової діяльності складових сектору безпеки та оборони в сучасних умовах* : матеріали Всеукр. наук. практ. конф. (м. Київ, 27.10.2023 р.). Київ : Київський інститут Національної гвардії України, 2023. С. 127.

¹² Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 390/2018. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3902018-25574>.

¹³ Дубно Т. В. Взаємозв'язок обстановки та способу вчинення злочину. *Вісник Львівського університету*. Серія «Юридична». 2012. Вип. 3. С. 381.

¹⁴ Ониськів А. Бойова обстановка як кваліфікуюча ознака військових злочинів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 187–188.

застосування військової зброї і техніки стосовно військового супротивника¹⁵. При цьому, на думку Ониськіва А., з урахуванням зазначених логічних відношень між поняттями «особливий період» і «воєнний стан» очевидно, що поняття «бойова обстановка» – це несумісне явище із вказаними поняттями¹⁶. Як зазначають Топольницький В. та Тична Б., нова редакція Закону України «Про оборону України» після 17.11.2000 р. поєднала в собі зміст юридичних понять воєнного стану та стану війни одночасно¹⁷.

Інші вчені розрізняють вказані явища¹⁸, зазначаючи, що конструкція значної кількості кримінально-правових норм не дає підстав погодитися з таким твердженням, тому що вони оперують окремими поняттями «особливого періоду» та «воєнного стану». Аналіз норм КК свідчить про використання в КК окремих понять «особливий період» та «воєнний стан»¹⁹. Особливий період за часом може не збігатися з періодом воєнного стану чи збройного конфлікту або взагалі не бути пов'язаним з останніми²⁰. З огляду на вищевикладене, обґрунтованою виглядає позиція, що термін «воєнний стан» та «бойова обстановка» мають спільні риси, оскільки воєнний стан може вводиться за наявності бойової обстановки чи збройного конфлікту. При цьому вони мають і самостійне кримінально-правове значення, тому що не завжди за наявності бойової обстановки чи збройного конфлікту вводиться воєнний стан²¹.

Як зазначають Вартилецька І. та Шармар О., аналіз законодавчих

¹⁵ Топольницький В. В., Тична Б. М. Проблеми правового регулювання понять «воєнний стан», «стан війни» та «воєнний час». *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 93.

¹⁶ Ониськів А. Бойова обстановка як кваліфікуюча ознака військових злочинів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 190.

¹⁷ Топольницький В. В., Тична Б. М. Проблеми правового регулювання понять «воєнний стан», «стан війни» та «воєнний час». *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 97.

¹⁸ Маслова О. О. Кримінально-правова характеристика обстановки вчинення злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. С. 4.

¹⁹ Вартилецька І. А., Шармар О. М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. № 1 (15). С. 199.

²⁰ Демидова Л. М. Кримінально-правова оцінка умов воєнного стану та періоду збройного конфлікту при кваліфікації державної зради. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 28. С. 87.

²¹ Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 310.

понять «особливий період» та «воєнний стан» дозволяє зробити висновок, що «особливий період» за змістом ширше поняття «воєнний стан». Часовий період, протягом якого діє особливий період чи правовий режим воєнного стану, визначає час вчинення кримінального правопорушення, а зазначення того факту, що воєнний стан може бути введений на всій території України або в окремих її місцевостях, обмежує місце або обстановку вчинення діяння²².

Тому варто погодитися з думкою Вознюка А. про неможливість ототожнення термінів «особливий період» та «воєнний стан», адже вони хоча і взаємопов'язані, однак відмінні за змістом: термін «особливий період» охоплює воєнний стан, однак не навпаки, а воєнний стан є одночасно і особливим періодом²³. Крім того, звертає увагу положення проекту нового КК, де серед ознак складу злочину, що підвищують тяжкість умисного злочину на один ступінь, порівняно з базовим ступенем тяжкості злочину, передбачена інша ознака – «вчинення злочину в особливий період або під час надзвичайного стану»²⁴. «Воєнний стан» серед тих ознак складу злочину, що підвищують тяжкість умисного злочину на один ступінь, порівняно з базовим ступенем тяжкості злочину, не зазначається²⁵.

Особливості воєнного стану як кваліфікуючої ознаки стосуються наступного: а) воєнний стан як ознака кримінально караного діяння повинен бути чітко зазначеним у тексті КК, як правило – у диспозиціях статей; б) воєнний стан як кваліфікуюча ознака має імперативний характер. У разі встановлення відповідним органом факту того, що злочин було вчинено саме

²² Вартилицька І. А., Шармар О. М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. № 1 (15). С. 202–203.

²³ Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 311.

²⁴ Там само. С. 311.

²⁵ Матюшенко О. І., Данілова В. М. Воєнний стан як кваліфікуюча ознака деяких складів кримінальних правопорушень. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України* [Текст] : матеріали круглого столу, присвяч. 40-річчю кафедри кримінального процесу (Київ, 27.10.2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 116.

за умов правового режиму воєнного стану, застосування норми, що встановлює санкцію за дане діяння є обов'язковим; в) вчинення злочину за умов воєнного стану значно впливає на суспільну небезпечність діяння шляхом призначення більш суворого покарання²⁶.

Крім того, не можна оминувати увагу наступне. Як зазначає Вознюк А., передбачені п. 11 ч. 1 ст. 67 КК обставини, що обтяжують покарання – «вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій» стосуються лише злочину. Така ситуація видається нелогічною, оскільки в умовах війни реагування на кримінальне правопорушення має посилюватись залежно від обставин, а не його виду²⁷. На прикладі ч. 1 ст. 190 КК Мовчан Р. зазначає, що керуючись буквальною тлумаченням положень КК, при кваліфікації відповідних дій немає нормативних передумов не лише для диференціації, а й навіть для індивідуалізації покарання. Причиною цього є посилення на аналізовану обтяжуючу обставину (п. 11 ч. 1 ст. 67 КК), адже вона стосується лише злочинів, тоді як кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 190 КК, вважається кримінальним проступком²⁸.

З огляду на зазначене, доцільною і логічною видається зміна в п. 11 ч. 1 ст. 67 КК терміну «злочин» на «кримінальне правопорушення», що сприятиме призначенню більш суворого покарання. Такою, що обтяжує покарання обставиною буде визнаватися вчинення будь-якого кримінального правопорушення в період, коли триватиме воєнний або надзвичайний стан чи інші надзвичайні події. За переконаннями Вознюка А., такі обставини не завжди будуть впливати на міру призначеного покарання, оскільки суд, відповідно до ч. 2 ст. 67 КК, має право, залежно від характеру вчиненого

²⁶ Байда А. О., Склезь О. А. Основні проблеми кваліфікації злочинів, вчинених в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2019. № 4. С. 114.

²⁷ Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 314.

²⁸ Мовчан Р. О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Електронне наукове видання. 2022. № 1. С. 284.

кримінального правопорушення, не визнати ці обставини такими, що обтяжують покарання, навівши мотиви свого рішення у вирок²⁹.

Висновки. Слід вважати обґрунтованим положення про заборону одночасного вживання термінів «воєнний стан» та «особливий період» в одній і тій же конструкції обставини, що обтяжує покарання чи впливає на кваліфікацію, з огляду на те, що особливий період охоплює воєнний стан. Тому доцільною і юридично грамотною є позиція щодо заміни в п. 11 ч. 1 ст. 67 КК терміну «злочин» на «кримінальне правопорушення» з викладенням вказаного пункту ч. 1 ст. 67 КК наступним чином: «Вчинення кримінального правопорушення в особливий період, під час надзвичайного стану, інших надзвичайних подій»³⁰.

Список використаних джерел

1. Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання та їх кримінально-правове значення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Луганськ, 2005. 200 с.
2. Сахарук Т. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2006. 227 с.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Вартилецька І. А., Шармар О. М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2021. № 1 (15). С. 191–206.
5. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#top>.
7. Матюшенко О. І., Зайцева А. Р. Бойова обстановка як кваліфікуюча ознака самовільного залишення військової частини або місця служби. *Актуальні проблеми теорії та практики службово-бойової діяльності складових сектору безпеки та оборони в сучасних умовах:*

²⁹ Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 315.

³⁰ Там само. С. 315–316.

матеріали Всеукр. наук. практ. конф. (м. Київ, 27.10.2023 р.). Київ : Київський інститут Національної гвардії України, 2023. С. 125–128.

8. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 390/2018. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3902018-25574>.

9. Дубно Т. В. Взаємозв'язок обстановки та способу вчинення злочину. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2012. Вип. 3. С. 375–383.

10. Ониськів А. Бойова обстановка як кваліфікуюча ознака військових злочинів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 185–195.

11. Топольницький В. В., Тична Б. М. Проблеми правового регулювання понять «воєнний стан», «стан війни» та «воєнний час». *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 91–99.

12. Маслова О. О. Кримінально-правова характеристика обстановки вчинення злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 174 с

13. Демидова Л. М. Кримінально-правова оцінка умов воєнного стану та періоду збройного конфлікту при кваліфікації державної зради. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2014. Вип. 28. С. 84–87.

14. Вознюк А. А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 308–317.

15. Матюшенко О. І., Данілова В. М. Воєнний стан як кваліфікуюча ознака деяких складів кримінальних правопорушень. *Кримінальне процесуальне право на сучасному етапі розвитку України* [Текст] : матеріали круглого столу, присвяч. 40-річчю кафедри кримінального процесу (Київ, 27.10.2023 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. С. 114–116.

16. Байда А. О., Склезь О. А. Основні проблеми кваліфікації злочинів, вчинених в умовах воєнного стану. *Молодий вчений*. 2019, № 4. С. 112–117.

17. Мовчан Р. О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. *Аналітично-порівняльне правознавство*. Електронне наукове видання. 2022. № 1. С. 281–285.

REFERENCES

1. Poltavec', V.V. (2005). Zahalni zasady pryznachennia pokarannia ta yikh kryminalno-pravove znachennia. *PhD Thesis*. Luhansk [in Ukrainian].

2. Sakharuk, T.V. (2006). Zahalni zasady pryznachennia pokarannia za kryminalnym pravom Ukrainy ta zarubizhnykh krain: porivnialnyi analiz. *PhD Thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

3. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

4. Vartylećka, I.A., Sharmar, O.M. (2021). Osoblyvosti kvalifikatsii kryminalnykh pravoporusheń, vchynenykh v umovakh voiennoho stanu ta osoblyvoho periodu. *Visnyk Asotsiatsii kryminalnoho prava Ukrainy*, № 1 (15), 191–206 [in Ukrainian].
5. Pro oboronu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 06.12.1991 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.
6. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#top>.
7. Matiushenko, O.I., Zaitseva, A.R. (2023). Boiova obstanovka yak kvalifikuiucha oznaka samovilnoho zalyshennia viiškovoï chastyny abo mistsia sluzhby. *Aktualni problemy teorii ta praktyky sluzhbovo-boiovoi diialnosti skladovykh sektoru bezpeky ta oborony v suchasnykh umovakh: materialy Vseukr. nauk. prakt. konf. (m. Kyiv, 27.10.2023 r.)*. Kyiv: Kyivskyi instytut Natsionalnoi hvardii Ukrainy, 125–128 [in Ukrainian].
8. Ukaz Prezydenta Ukrainy «Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini» № 390/2018. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3902018-25574>.
9. Dubno, T.V. (2012). Vzaiemozvjazok obstanovky ta sposobu vchynennia zlochynu. *Visnyk Lviv'skoho universytetu. Seriiia «Yurydychna»*, issue 3, 375–383 [in Ukrainian].
10. Onyśkiv, A. (2016). Boiova obstanovka yak kvalifikuiucha oznaka viiškovykh zlochyniv. *Naukovyi chasopys Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*, 3, 185–195 [in Ukrainian].
11. Topolnićkyi, V.V., Tychna, B.M. (2019). Problemy pravovoho rehuliuвання poniat' «voiennyi stan», «stan viiny» ta «voiennyi chas». *Pravova pozytsiia*, 4 (25), 91–99 [in Ukrainian].
12. Maslova, O.O. (2019). Kryminalno-pravova kharakterystyka obstanovky vchynennia zlochynu. *PhD Thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
13. Demydova, L.M. (2014). Kryminalno-pravova otsinka umov voiennoho stanu ta periodu zbroinoho konfliktu pry kvalifikatsii derzhavnoi zrady. *Pytannia boroťby zi zlochynnistiu*, issue 28, 84–87 [in Ukrainian].
14. Vozniuk, A.A. (2022). Voiennyi ta nadzvychainyi stan yak obstavyny, shcho vplyvaiut' na kvalifikatsiiu kryminalnoho pravoporusheńnia abo pryznachennia pokarannia. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 6, 308–317 [in Ukrainian].
15. Matiushenko, O.I., Danilova, V.M. (2023). Voiennyi stan yak kvalifikuiucha oznaka deiakykh skladiv kryminalnykh pravoporusheń. *Kryminalne protsesualne pravo na suchasnomu etapi rozvytku Ukrainy : materialy kruhloho stolu, prysviach. 40-richchiiu kafedry kryminalnoho protsesu (Kyiv, 27.10.2023 r.)* / [redkol.: V. V. CHerniei, S. D. Husariev, S. S. CHerniavskyi ta in.]. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 114–116 [in Ukrainian].
16. Baida, A.O., Skleź, O.A. (2019). Osnovni problemy kvalifikatsii zlochyniv, vchynenykh v umovakh voiennoho stanu. *Molodyi vchenyi*, 4, 112–117 [in Ukrainian].

17. Movchan, R.O. (2022). Analiz zakonodavchoho rishennia pro posylennia kryminalnoi vidpovidalnosti za maroderstvo. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, 1, 281–285 [in Ukrainian].

Mostepaniuk L. Martial law as an aggravating circumstance

The article is devoted to clarifying the essence and identifying the shortcomings of such an aggravating circumstance, such as the commission of a crime using conditions of war or a state of emergency, other extraordinary events. The essence of the circumstances aggravating the punishment, which consists in increasing the degree of public danger of the person guilty of the criminal offense committed by him or her, is revealed, which is the basis for imposing a more severe punishment in the future. Mandatory features of the legal nature of aggravating circumstances are characterized. The different legal nature of aggravating and qualifying circumstances is indicated: the presence of an aggravating circumstance in the article of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine as a sign of a criminal offense affecting its qualification cannot once again be taken into account when imposing a punishment as an aggravating circumstance.

It was established that martial law as a circumstance that aggravates punishment occurs when the most unfavorable time and conditions for society are used to facilitate the commission of a crime. The scientific debate on the delimitation of the terms "martial law", "state of emergency", "combat situation", "special period" has been analyzed. The conclusion that the term "special period" has a broader meaning than "martial law" is argued. The relationship between these terms and the difference between them is noted: the special period includes martial law, while martial law is also a special period.

Attention is focused on the identified gap: the aggravating circumstance of "committing a crime using conditions of war or state of emergency, other extraordinary events" applies only to the crime. It has been confirmed that there is no criminal law regulation of the recognition of a circumstance aggravating punishment, the commission of a criminal misdemeanor in the conditions of martial law. The previously expressed proposal about the need to make changes in Clause 11, Part 2 of Article gained further support. 67 of the Criminal Code of Ukraine regarding the replacement of the word "crime" with "criminal offense" and the understanding of the term "special period" as including the term "martial law".

Key words: *aggravating circumstances; criminal offense; qualifying sign; martial law; special period.*